

A „MAGYAR FŰVÉSZ KÖNYV” MEGJELENÉSÉNEK 200. ÉVFORDULÓJÁRA

MOLNÁR V. ATTILA

Debreceni Egyetem TTK Növénytan Tanszék
H-4010 Debrecen Pf.: 14.; amolnarv@puma.unideb.hu

Elfogadva: 2007. december 28.

Kulcsszavak: terminológia, tudománytörténet, botanikatörténet, FÖLDI JÁNOS, DIÓSZEGI SÁMUEL, FAZEKAS MIHÁLY

Összefoglalás: A közlemény a magyar nyelvű botanikai nomenklatura és terminológia terén úttörőnek számító „Magyar Fűvész Könyv”-vel kapcsolatos ismereteket igyekszik röviden összegezni a megjelenés kétszázadik évfordulóján. Felhívja a figyelmet, hogy a könyv létrejöttében komoly szerepe volt a két szerző, DIÓSZEGI SÁMUEL és FAZEKAS MIHÁLY sógorának és mesterének, FÖLDI JÁNOS orvosdoktornak. DIÓSZEGI és FAZEKAS tulajdonképpen FÖLDI korai halála miatt vállalkoztak a mű megírására, amelyhez – NAGY (1976) véleményével szemben – felhasználták FÖLDI kéziratait is. A magyar botanikai közvélemény mindaddig nem szerzett tudomást a Fűvész Könyv készítésének két fontos eseményéről, amelyekről az irodalomtörténész JULOW (1975) közleménye számolt be. A JULOW által a Debreceni Református Kollégiumban megtalált két iraton nincs feltüntetve szerző és kiadó, de azok bizonyíthatóan DIÓSZEGITŐL és FAZEKASTÓL származnak és azokban az addig alkotott magyar nemi neveket bocsátották szakmai megvitatásra.

Mottó:

*„Fördővíz szaporán, úgymond, és fűvek! ezeknek
Elszámlálja külön neveket; száz erdei, réti
Dudvák voltak ezek; nyúl-, farkas-, békacseresznyék;
Medve-, számár-, disznó-, eb-, egér-, kutya-, macskatövisék
Hát meg az angyal-, szent- s ördög-gyökerek (mivel akkor
A fűvek neve csak barom, ördög s szent vala; Fűvész
Könyv még nem lévén.”*
Fazekas Mihály: *Lúdas Matyi* (1815, részlet)

Bevezetés

Kétszáz évvel ezelőtt jelent meg DIÓSZEGI SÁMUEL debreceni református lelkész és FAZEKAS MIHÁLY „Fő-hadnagy” tollából a „Magyar Fűvész Könyv” (DIÓSZEGI és FAZEKAS 1807), az első összefoglaló magyar nyelvű botanikai mű, amely LINNÉ nevezéktanát és rendszerét követve íródott.

A jeles évforduló kapcsán több ok miatt sem tartjuk érdektelennek méltatni a Fűvész Könyvet és szerzőit. Egyrészt a könyv és előzményei kapcsán néhány olyan tényre szeretnénk felhívni a figyelmet, amelyek úgy véljük a hazai botanikai közvéleményben eddig nem tudatosultak. Másrészt úgy tűnik, hogy a magyar botanikusokat hosszú idő után ismét foglalkoztatják a hazai flóra tagjainak magyar elnevezései (CSATHÓ és BALOGH 2008).

A Magyar Fűvész Könyv a magyar növényntani szaknyelv megalkotása terén korszakalkotó jelentőségűnek bizonyult. Ahhoz, hogy megértsük mit is értünk „korszakalkotó jelentőség”-en, néhány szót kell ejtenünk a korról, amelyben született.

A mű keletkezésének előzményei

A 18–19. század fordulóján Magyarországon a közigazgatásban és az oktatásban általánosan használt nyelv a latin (és a német) volt. DIÓSZEGI SÁMUEL diákkorában például a debreceni Református Kollégium tanulóinak nemcsak az órákon, hanem azokon kívül is – büntetés terhe mellett! – latinul (deákul) kellett beszélgetniük (BARCSA 1907: 78.). Ez a külföldi egyetemekre felkészítő oktatási módszer ugyan egyfelől a kor leendő tudósainak kifogástalan latin műveltséget biztosított, de a nemzeti nyelv fejlődését egyáltalán nem segítette elő. II. József halálát követően azután komoly nemzeti felbuzdulás vette kezdetét. DIÓSZEGI egyházmegyéje például 1793. március 19-én elhatározta, hogy azután nem latinul, hanem magyar nyelven vezeti jegyzőkönyveit. 1797-től pedig az egyházkerület minden tudománynak magyar nyelven való oktatását rendelte el a Debreceni Kollégiumban. A reformkorban tehát különös jelentőséget kapott a nyelv. A nyelvújítás legnagyobb – nem éppen békés – hulláma 19. század első három évtizedében zajlott le. Az 1807-ben megjelent Magyar Fűvész Könyv a természettudományos magyar szaknyelv megteremtésének egyik első kísérlete, amely – az eltelt idő távlatából ma már biztosan kijelenthető – egyike a legsikerültebbeknek. Ha a Fűvész Könyv gyökereit kutatjuk DIÓSZEGINél és FAZEKASNÁL kissé messzebb kell mennünk, de Debrecentől nem kell nagyon eltávolodnunk.

Földi János, mint a Fűvész Könyv „ötletgazdája”

Bizonyosan fontos szerepet játszott a Fűvész Könyv megszületésében FÖLDI JÁNOS (1755–1801), hajdúhadházi orvos. Az utalást munkásságára annál inkább szükségesnek érezzük, mert a Fűvész Könyv méltatói is többször meglepedeztek róla (például THAISZ 1907, CSAPODI 1907, WOHLNÉ NAGY 2001). Viszont HEGEDŰS (1992) Csokonai-életrajzában helyesen állapítja meg: „*Diószegi Sámuel, Földi János, Fazekas Mihály egymást is tanítva teremti meg a magyar nyelvű állattant és növénytant. E természettudósok közül Földi is, Fazekas is egyben költő. Földi egyszerre orvos, a verstan tudósa, otthona az új debreceni költészet középpontja.*” Földi tervbe vette LINNÉ *Systema Naturae* című művének magyar nyelvű kiadását is, de korai halála miatt annak csak az állatokkal foglalkozó kötete jelent meg 1801-ben, lerakva a magyar állattani terminológia alapjait. KAZINCZYHOZ írt levelében úgy fogalmazott „*nekem hazám nyelve bálványom*” (GOMBOCZ 1936: 372.) és kifejtette, hogy szándékában állt kiadni „*Nemzeti nyelvünkön elsősorban egy Bézvezetést a' Magyar Fűvészstudományra, mellyben a' Természeti Historiának az a' része, melly Növények Országának nevezetik, egészen benne légyen*”. Nagyon nagy jelentőségű a „*Rövid kritika és rajzolat a' magyar fűvészstudományról*” című Bécsben megjelent műve (FÖLDI 1793), amelyben a következőket írta: „*A' Növényeknek számtalan sokaságához képest, a' mi eddig öszveszedett 's könyvekbe rakott Növény Magyar Neveink igen kevesek: de a' mellyek vagynak is, azoknak is nagy*

részek botránkoztatók, babonások, gyermekiek, utálatosok, illetlenek, alkalmatlanok és többnyire bizonytalanok. Egy Falu, egy Város, egy Vármegye ma így, holnap úgy, vagy amúgy nevez magyarul egy Plántát, más másképpen, harmadik, negyedik ismét másképpen. Vagy még azon egy Vármegye, egy Város, egy Falu, sőt majd minden közember is mind annyi különb különbféleképpen, 's leggyakrabban egyik sem illendő Néven. ... egy azon Nevet öt, hat, tíz féle különböző Növények is bitangolnak; ismét, azon egy Növény öt, hat, tíz féle különös Néven is nevezetik nagy bizonytalanságra és zavarodásra ... – Ez a bizonytalanság és zavarodás hasznavehetetlenné teszi többnyire eddig való mind Orvosi, mind Gazdasági Könyveinket. Ez által a tanulni kívánczók fáradtsága terheltetik.... a' tudatlanok örökös tévelygésben. 's bizonytalanságban maradnak.”

FÖLDI a növények magyar elnevezéseire vonatkozó szabályokat („régulákat”) és az általa más művekből ismert és a „Népközt” gyűjtött több mint 270 magyar növénynevet is közzétette. A Földi által a növények elnevezése során fontosnak tartott szabályokat DIÓSZEGI és FAZEKAS könyvükben mindvégig szem előtt tartották és következetesen alkalmazták, ezért érdemes őket röviden feleleveníteni:

1.) Kerülendő a növények Istenről való elnevezése, annak ellenére, hogy a nép száján igen gyakoriak az ilyen elnevezések (például: *Isten átkozta tövis, Isten fája, Isten haragja, Isten kegyelme, Isten kenyere, Isten korsótskája, Isten kúltsa, Isten lova farka, Isten nyila, Isten paréj, Isten pohárkája, Isten szakálla, Isten táskája, Isten tenyere, Szent Háromságfüve. Krisztus tenyere*).

2.) Szintén kerülendők a „jó és gonosz Lelkektől nevezett” nevek (mint az *Angyal rúgta fü, Angyal fü, Angyal édes gyökér, Ördög bordája, Ördög fog, Ördögyökér, Ördög haraptafü, Ördög keringő, Ördög méze, Ördög oldal, Ördög rokolya, Ördög sz-r, Ördög szekér, Ördög tej, Sátán fü, Boszorkány kása*).

3.) Kerülendők a Szentek nevei után adott növénynevek (mint a *Szent Antal virága, Sz. Benedek füve, Sz. Borbála füve, Sz. György füve, Sz. György lova farka, Sz. György virága, Sz. Jakab füve, Sz. Jakab virága, Sz. János füve, Sz. János gyökere, Sz. János kenyere, Sz. János öve, Sz. János szőlötskéje, Sz. János virága, Sz. Ilona Asszony füve, Sz. Iván virága, Sz. László Király füve, Sz. Lőrinczfüve, Sz. Magdolna füve, Sz. Mária Magdolna füve, Sz. Péter kúltsa, Szent Róbert füve, Sz. Simeon füve, Szűz Mária paputsa, Szűz Máriateje vagy tenyere, Boldog Asszony ága, -haja, -köldöke, -mentája, -palástja, -rósája, -teje, -tövisse, -tsipkéje. Áldott fü, Allelujafü, Mise gyertya, Szent fa, Szent fü*).

4.) „A' melly Növények Nemmel egymástól különböznek, különböző Nemi Névvvel is neveztessenek. És így egy Nembeli Név más Nemnek nevezésére nem alkalmazható. A' Scirpus, Cyperus, Juncus, Butomus, Andropogon, Typha, Sparganium, 's a' t. mind Káka. A' Phalaris, Panicum, Milium, Lithospermum, Coix 's a' t. mind Köles. Malva, Althaea, Alcea, Sida, Lavatera 's a' t. mind Málva, A' Répa hány különös Nemnek adatik? Indiai édes Répa, erdei Répa, veres Répa, sárga Répa, moh Répa, olasz Répa, farkas Répa, 's a' t.”

5.) „A' Növényeknek Nemi Nevei az Állatoknak 's Köveknek neveikkel ne egyezzenek, másként ezek zavarodást okoznak.”

6.) „Nemi Neveknek a' mennyire lehet, a' rövideket kell választani. A' jó Nevet komendálja rövidsége, könnyűsége, bizonyossága. A' Nemi Neveket gyakran szükség nevezni: tehát szükség hogy rövidek, könnyű ki mondásuak, 's kedves hangzásuak

légyenek azok. Az eggy singes, és leg fellyebb hat szótagot (syllaba) meg haladó Neveket kerülni kell, mivel semmi az elnevezésben alkalmatlanabb nints, mint az igen hosszú szók. Félre tehát az oly másfél lábnyi Nemi Nevekkal, mellyek három 's több meg különböztetett hosszú szókból vagynak öszve szöve fonva! mint: ágyban kenő és takaró fü, Arannyal versengőfü, Erdők tavaszi borsótskája, Gergely napi virág, Halovány színű szelíd tövis, Hideglelés ellen való fü, Hideglelést gyógyító fü, Horgas hüvelykü széna, Királyné Asszony káposztája, Kis Asszony reszkető tője, Méhek szerető fü, Mérge vad harapást gyógyító fü, Nap után forduló fü, Oszlopos tsuda tövis, Pogátsa levelű fü, Szamár gyönyörűsége, Szerelem gerjesztő fü, Szeretetre hajtó fü, Tsengő vállas torok fü s több ilyenek, — A' könnyű és kedves hangra is kell vígyázni, a' nehéz ki mondásúakat kerülni kell, vagy lágyítani, mint: Gyűszüfü, jobb : Gyűszü virág.”

7.) „Vigyázní kell arra is, ne hogy azon eggy dologtól vett hasonlítás sok nemi Nevekben elő forduljon, melly illetlenséget és zavarodást okozna.”(például: Farkas bab, Farkas gyökér, Farkas hézag, Farkas méreg, Farkas nevető fü, Farkas nyila, Farkas répa, Farkas szőlő, Farkas téj. 's a't.) A különböző állatokról (mint farkas, macska, disznó, eb, béka, szamár) „szer felett sok [növény] ne nevezessék.”

8.) Nem javasolta a növények nemzetségeiben a színek (főként a vörös és a kék) használatát. „Nimium ne crede colori. A' színnek olly igen ne hidj !”

9.) A jelzőkkel képzett nemzetségeket rosszabbnak tartja más neveknel s mint ilyeneket kerülendőnek tartja őket (mint: Aprómag, Apró virág, Büdösfü, Elforduló fü, Erősítő fü, Ecsetes fü, Festő fü, Folyó fü, Forduló fü, Fürtös fü, Gyenge gyökér, Hájás fu, Izellenfü, Keserűfü, Keserűgyökerűfü Keserű három levelű fü, Kóvér fü, Nagy fü, Parlagi fü, Parlagi virág, Porczogófü, Sarkasfü, Száraz fü, Szőrös fü).

10.) Azt javasolja, hogy más növényekről ne neveztesse el a növénynemzetségeket. „A' más különböző Nemekkel való öszvehasonlítások tsalárdok, bizonytalanok, gyakorta szinte úgy homályosok, mint a' jelenvaló. Ez a' tanulókat főszedelgésbe ejti.” (Mint: Bablevelű fü, Barázk levelű fü, Búza levelű fü, Dinnye szagúfü, Dinnye fü, Figelevelűfü, Fűzfa levelű fü, Gomba fü, Körösfu levelű fü, Körtvényfa levelű fü, Len levelűfü, Szegfü, Szagúgyökerűfü, Szilvalevelűfü, Tserlevelűfü, Ugorkaszagúfü).

11.) LINNÉ nyomán nem ajánlja az „ollyan Nemi Neveket is, mellyek a' Növénynek hasznától, vagy erejétől adattak. Ilyenek nálunk a' Bábalelte Fűvésztudományban ismét bövséggel találtatnak ... Böldog Nyelv, mellyen az egész emberi természetet ostromló minden nyavalyák ellen Név szerént kinevezett tulajdon orvosló Fűveket (Specificumokat) találni! tsak az a' kár, hogy harmadrésze sem éppen ollyan erejű, a' minémiének neveztetik, és hogy nem tsupán tsak a' nevezettek, hanem mások is hasonló erejük. Ezekkel is szükség tehát szűkebben élnünk, és a' hol alkalmasabb Nevünk vagyon, helyekbe mást választanunk.” (például: Mékavarfü, Fekélyfü, Fülbeeresztőfü, Fülbetsafaró, Geleszta ellenvaló virág, Golyvarontófü, Husindítófü, Haslágyítófü, Hideglelést gyógyító fü, Ineresztőfü, Innyúlytófü, Kelésfü, Kenőfü, Kígyó marást gyógyítófü, Koszfű, Kószvényfü, Kőrontófü, Lépfű, Lepkissebbütőfü, Májfű, Májgyógyítófü, Mollyfü, Molly ellen valófü, Pokolvarfü, Rühfü, Sennytdékfű, Sérvésfű, Sebfű, Sebfurrasztofü, Sömörfű, Sülyfü, Szemgyógyítófü, Szemtisztítófü, Szemvidítófü, Szemvígasztalófü, Tehénvidítófü, Totrokgyékfü, Toroköröme, toroktisztítófü, Tüdőfü, Varfü).

12.) Végezetül a mai szóhasználattal a gyermekded, az illetlen, sőt a trágár szavakat is tartalmazó „Gyermeki, tsűf, alatsynyságot mutató betstelen Nevek” használatának

teljes mellőzését javasolja. A Földi által hozott példák némelyikének illetlensége ma már nem vagy alig érthető, mások (mint a Katika répája) viszont félreértésen alapulnak (*Agármonyfű, Asszonykucz, Békarokka, Békatarsoly, Élekkhalok, Embererő, Engem szagolj, Engem ne bánts, Frantzúzfa, Földepéje, Földfüsti, Gyermekláncfű, Hozzám ne érij, Hugyosfű, Kankós, Kurvavirág, Lófing, Franczosfa, Kakukk pogácsa, Katika répája, Királynéasszony káposztája, Kóldustetű, Méhek nevetése, Menydőrgőfű, Mihálykamonya, Papsajtja, Részeg györgyfüve, Szaragógya, Szépitőfű, Szerelem taplója, Temondád-fű, Tsikorgófű, Várnakfű*).

Végül megjegyezte: „Egy Nemnek mindenkor egy állandó Neve legyen. Tökéletesen elneveztetett a' Plánta, mellynek egy Nemi és egy Fajneve vagy; és így minden Plántának a' Neve állani fog Nemi és Fajnévből. Ezek között egyik a' másik nélkül, kivált a' fajnév Nemi Név nélkül olyan, mint a Harangütő Harang nélkül, vagy az állat feje nélkül. E' kettőn kívül egy egy Növény alatt a' több Neveket egyáltalában mint dudvát és burját, ki kell hányni.”

A magyar növényneveknek három csoportját különböztette meg: „Ezen három Rendbeli Nevekből kell felállítani a' Növényeknek Magyar Nevezeteiket”, úgymint:

I. „törsökös” magyar nevek (*Nomina simplicia*) „olgy tulajdonok, mellyek semminemű más dologra nem alkalmaztathatnak, mint: „*Árpa, Bodza, Bürök, Czirok, Dinnye, Dohány, Eperj, Gyopár, Hagyma, Kapor, Kender, Lapu, Mák, Nád, Pipats, Retek, Sás, Szőlő, Torma, Tsalán, Űröm, Zanót*.”

II. „Öszvetett Növény nevek” (*Nomina composita*), melyek „a' Növényeknek belső és külső tulajdonságoktól, vagy különb különb természeti dolgoknak hasonlóságától” alkotott nevek, mint: *Aggófű, Aranyvirág, Bakszakállfű, Cziczfarkkóró, Daruorrúfű, Ebnyelvűfű, Gyöngyvirág, Harangvirág, Kakukkfű, Lókörműfű, Medvetalpfi, Ökörfarkkóró, Pemetfű, Szarvasnyelvűfű, Tyúkszemfű, Útifű*.

III. „bévett idegen nevek” (*Peregrina recepta emollita*): Idegen nyelvekből (főleg görögből és latinból) származó, de a magyarban meghonosodott, hangzásukban többnyire lágyított nevek, amilyenek: *Ánizs (Anisum), Bazsalikom (Basilicum), Cikória (Cichorium), Citrom (Citrus) Gyömbér (Zingiber, arabul: Gingiber), Jácint (Hiacynthus) Izsóp (Hyssopus), Koriánder (Coriandrum), Levendula (Lavandula), Liliom (Liliurn), Menta (Mentha), Mályva (Malva), Majoránna (Majoranna), Narancs (Aurantium), Nárcisz (Narcissus), Paszuly (Phaseolus), Petreselyem (Petroselinum), Rózsa (Rosa), Rozmaring (Rosmarinus), Ruta (Ruta), Zsálya (Salvia), Spárga (Asparagus), Tulipán (Tulipa), Veronika (Veronica). Viola (Viola).*

GOMBOCZ ENDRE (1936) szerint DIÓSZEGI és FAZEKAS felhasználták FÖLDI kézíratait, NAGY (1976) szerint nem, csupán az orvosi Fűvész Könyvhöz. Véleményét azzal indokolja, hogy ha felhasználták volna azt biztosan megemlégték volna. Ezzel szemben úgy véljük, hogy mivel az Orvosi Fűvészkönyvben sem hivatkozik FÖLDI kézírataira DIÓSZEGI, csak a „Rövid kritiká”-ra, ez önmagában nem dönti el a kérdést. NAGY (1976: 717.) szerint „*Diószegi és Fazekas a Fűvészkönyv megírását csak Földi halála után határozta el, életében tehát növényntani jegyzetei nem kerülhettek hozzájuk*”. A mondat első része nem bizonyítható (még ha valószínű is), de még ha így is lenne, még akkor sem lenne ellentmondás: ha a FÖLDI halála után kerültek növényntani jegyzetei DIÓSZEGI-ékhez attól még felhasználhatták volna őket. De éppen a NAGY SÁNDOR által FÖLDI

JÁNOSról írt remek tanulmány (NAGY 1976) közölte FÖLDI JÁNOSnak egy kéziratát, amely ezügyben véleményem szerint perdöntő. Magyarország természettudományos felkutatásának előmozdítására a magyar királyi Helytartótanács 1786-ban felhívással fordult a törvényhatóságokhoz, hogy a „megyei physicus”-ok (körorvosok) a területükön található természeti ritkaságokat küldjék be a pesti egyetemnek. E felhívásra FÖLDI két jelentést is írt, amelyek közül különösen az első szolgáltat igen sok érdekes adatot a Hajdúság flórájáról (NAGY 1976, PRISZTER 1997). E kézirataiban FÖLDI a növények magyar neveit is említi és ezek között és a Fűvész Könyvben található elnevezések között több egyezés is van, ami FÖLDI közvetlen hatását jelzi DIÓSZEGI és FAZEKAS művének névanyagán. Ilyenek például az *estike*, *toronszál* és a *montika* elnevezések, amelyek FÖLDI kritikájában nem szerepelnek (tehát nyomtatásban nem jelentek meg), de a kézirat jelentésében olvashatók, éppúgy mint a Fűvész Könyvben.

FAZEKAS MIHÁLY *Lúdas Matyi* című művéből e cikkhez mottóként idézett részlet esetében feltűnő, hogy ez a Fűvész Könyv sajátos propagandájának is tekinthető részlet FÖLDI tucatnyi régulájából háromra (a 2., 3., 7. számmal jelöltekre) közvetlenül utal! Ez is mutatja, hogy FÖLDI sikerrel járt, mikor a magyar nyelvű fűvészkönyv megírására vonatkozó tervének igyekezett Debrecen tudósait megnyerni (BARCSA 1907: 85.). Tragikusan korai halála ugyan meghiúsította terveit, de kézirateit DIÓSZEGI és FAZEKAS felhasználták művük írása során (GOMBOCZ 1936: 373.), hálájuk jeléül művük „*Előljáró Beszéd*”-ében minden más növénytani munkák előtt említik FÖLDI tanulmányát (a VI. oldalon).

A mű szerzői és munkamódszerük

A Fűvész Könyv mintegy tíz évig készült. Szerzői rokoni kapcsolatban álltak, FAZEKAS MIHÁLY nővérét DIÓSZEGI vette feleségül. Életrajzukat többek (mint BARCSA 1907, CSÜRÖS 1907, GOMBOCZ 1936, illetve JULOW 1982) ismertették, így ettől itt eltekintünk, csupán egy ellentmondásra hívjuk fel a figyelmet FAZEKAS MIHÁLY különböző szerzők által jegyzett életrajzaiban. A hazai irodalomtörténeti források (például JULOW 1982, HEGEDÜS 1992) FAZEKAST egyértelműen aggregénynek nevezik, SZINNYEI JÓZSEF (2000) szerint ezzel szemben a híres orvos WESZPRÉMI ISTVÁN veje volt (s így FÖLDI JÁNOS sógora).

A növénynevekkel kapcsolatos munkájukat a nép száján élő elnevezések gyűjtésével kezdhették. CSÜRÖS (1907: 31.) szerint „*Fazekas, hogy a Debrecen környékén található növényeket teljes pontossággal dolgozhassák fel könyvükben, felszólította a környékbeli embereket, hogy mikor vásárra bejönnek, mindig hozzanak magukkal a határban termő fűfélékből különböző fajú példányokat.*” Ez a módszer – mint azt a botanikusok jól tudják – nem kecsegtet számottevő eredménnyel, csupán a szerzők igyekezetét mutatja. Mint GOMBOCZ (1936: 377.) megállapította „*Ha egyáltalán botanizáltak is személyesen, legfeljebb Debrecen környékén tehették, hiszen szülővárosukat alig hagyták el.*” A nem szakmabeli CSÜRÖS (1907) egy konkrét példával nem illusztrált mondatában viszont azt írta: „*a növényeket kint a természetben tanulmányozták*”, bár hozzátéve „*növénygyűjteményük nem volt*”. FAZEKAS házában kertjében viszont több növényt megtelepítettek. KERÉKES FERENC debreceni Fűvész Könyv példányában talált feljegyzés szerint (BALKÁNYI 1905) a *Viola mirabilis*-t a Nagyerdőből telepítették be a kertbe és együtt lesték virágzását „*míg csak rajta nem kapták*”.

A magyar botanikai közvéleményben mindeddig nem tudatosult a Fűvész Könyv előmunkálatainak két fontos momentuma, amelyekről az irodalomtörténész JULOW (1975) közleménye számolt be. JULOW a Debreceni Református Kollégiumban két nyomtatványt („*Jelentés*”, „*Toldalék*”) talált, amelyeknek szövegét betűhíven közölte is. A két iraton nincs feltüntetve szerző és kiadó, de azok tartalmuk alapján egyértelműen DIÓSZEGITŐL és FAZEKASTÓL származnak [pontosabban a *Jelentés* talán DIÓSZEGITŐL (mert egyes szám első személyben íródott), a *Toldalék* pedig a későbbi szerzőpárostól (többes szám első személyben íródott)]. Mindkét nyomtatványt valószínűleg korabeli lapok mellékleteként terjesztették és bennük a néven nem nevezett, de egyértelműen azonosítható későbbi Fűvész Könyvhöz alkotott magyar generikus neveket bocsátják vitára. Kiderül belőlük, hogy a javító szándékú megjegyzéseket a „*Debretzeni Collegium Seniorának*” ill. a „*Debretzeni Posta Hivatalhoz*” várják. Az írások stílusa és a használt terminológia igen hasonló a Fűvész Könyv Előljáró Beszédéhez, de – mint JULOW kimutatta – a használt rendszer és a névanyag hasonlósága is nagyobb, mintsem azt a véletlen számlájára írhatnánk: „*A Fűvészkönyv nemi neveinek kétharmad része egyezik a Jelentés-ben és a Toldalék-ában közölt nevekkal, és van közöttük számos olyan, amelynek létezéséről a Fűvészkönyv megjelenés előtti időből nincs adat, tehát Diószegi és Fazekas szóalkotásai (dákoska, tollkalász, uszány, kígyószisz, harangrongy, tűrtszirom, baktopp, kötör, magszigony, szirompár, magiszák)*”. A *Jelentés* első sora egyébként „*néhai b. e.* (boldogult emléké) *Dr. Földi*” és tervezett munkájának említésével kezdődik.

A két dokumentum több érdekes adalékkal szolgál a Fűvész Könyv történetéhez. Kiderül belőlük, hogy szerzői eleinte csak egy Debrecen környékének növényvilágát bemutató Flórát terveztek, de azután többre vállalkoztak. Jellemző a szerénységük és alázatosságuk: kijelentik, ha valaki foglalkozik egy rendszeres magyar növénytan megírásával akkor ők hajlandók visszalépni könyvük megjelentetésétől – pedig munkájuknak „*már nem sok hujja van*”. A *Toldalék*-ból az is kiderül, hogy a szerzők számos észrevételt és kritikát kaptak amelyeket felhasználtak munkájuk során. A két dokumentum előkerülése után vált érthetővé a Fűvész Könyv Előljáró Beszédének néhány sora: „*A' végre közöltük vala a' Nemi-neveket az Újság-levelek által a' két Hazával: hogy mivel az ilyen munka nem két ember dolga; tehát Túdós Hazánkíjjai segítségül lenni méltóztatnának. A' kik ebben a' tekintetbenn bennüket levelekre méltóztattak; látni fogják, hogy betses tanácsadásokat haszonra fordítottuk.*”

A Fűvész Könyv jelentősége

Hogy a mű megszülethessen DIÓSZEGINEK és FAZEKASNAK előbb meg kellett alkotniuk a magyar növénytan szaknyelvet. Hogy ez mekkora feladat volt, beszédesen mutatja, az az egyetlen tény is hogy akkoriban a növényt közönségesen fűnek, latinosan plántának vagy nyelvújítási néven növevénynek nevezték!

DIÓSZEGI és FAZEKAS nem kisebb feladatra vállalkoztak, mint hogy az érdeklődő nagyközönségnek magyar nyelven a „*két magyar hazában*” (azaz Magyarországon és Erdélyben) előforduló növényekhez mai szóhasználattal határozókönyvet írjanak, mégpedig LINNÉ rendszerét követve. A növények szabatos, találó leírásához a latin nyelvben meglévő szakkifejezéseknek akkoriban még nem voltak magyar megfelelőik. GOMBOCZ (1936: 380.) szerint „*Itt vannak valósággal elemükben a szerzők, mert tudják,*

hogy helyes növényismeretre csak a morfológiai fogalmak pontos ismerete vezethet. Meghatározásaik, műkifejezéseik, melyek között sok az új, valamint az olyan, amely még ma is használatban van, világosak, pontosak. Joggal tekinthetők a magyar morfológiai műnyelv megalakítójának.”

PRISZTER (1990: 80.) szerint „kétségtelen, hogy ez a mű a tudatos magyar terminológia és nómenklatúra mérföldkövét jelenti”. Csaknem félezer növénytani szakszót kellett alkotniuk, amelyek nagy része ma is használatos! Közülük a szervtani terminológiából PRISZTER többek között az alábbi példákat hozza: karógyökér, tőkocsány; lecsépült, bütykös, csöves, indás szár; egy- és kétnyári növény; egy- és kétlaki növény; levélnyel, -gerinc, -fonák; csipkés, fogas, fűrészkes levélszél; karékos, sallangos, tenyeres, ujjas, párosan és páratlanul szárnyalt levél; pálha, murva, pelyva, kocsány, vacok, csésze, szírom, bibe; ajakos, csöves, keresztes, pillangós pártá; fészkek, torzsa, ernyő, buga, bogernyő, tüsző; lependék, becőke stb. [Ugyanakkor PRISZTER azon feltételezése, miszerint FÖLDI illetve DIÓSZEGI nem ismerte volna BENKŐ (1780, 1783) munkáit „s így aztán a közel kortárs debreceni és székelyföldi református botanikai munkásság egymástól függetlenül alakult ki”, nem állja meg a helyét, mert FÖLDI (1739: 49.) idézi BENKŐ nevezett műveit, sőt könyvének végén található névjegyzékben több növénynév forrásaként meg is nevezi].

A munkának csak egyik része volt azonban a szervtani szakkifejezések megalkotása, a bemutatandó növények listájának összeállítása és növények ismertetéseinek megírása. Ezen kívül a növények magyar neveit is össze kellett állítaniuk.

Mindenesetre a szerzők igen dicséretes munkát végeztek a növények neveinek megalkotása körül is. Azon nemzetségek és fajok esetében amelyeknek népi neveik tudomásukra jutottak jó érzéssel választottak a népies elnevezések között. Némely esetekben közölték ugyan a népi nevet, de helyette újat alkottak, néhány esetben azonban a nép ajkáról származó elnevezés ment át a szakmai köztudatba (például az *Anthoxanthum* ma borjúpázsit és nem kéthímpázsit, a *Stipa* árvalányhaj és nem hajka, a *Hibiscus trionum* varjúmák és nem dinnye hibik, a *Medicago* lucerna és nem tsigatső, a *Bidens* farkasfog és nem villamag, a *Tussilago* pedig martilapu és nem szattyú).

Szép számmal voltak azonban olyan növények is, amelyeket a nép nem méltatott figyelemre, nem nevezett meg. Ezeknek új neveket kellett alkotniuk. Ezeket a könyv 591-598. oldalain található „Mutató táblájá”-n *-gal jelölték. Számításaim szerint több mint hatvan növénynemzetség magyar megnevezésére ma a DIÓSZEGI és FAZEKAS által alkotott nevet, vagy annak alakváltozatát használjuk. Többségük a hazai flóra honos faja, de vannak közöttük a Kárpátokban vagy a Kárpát-medencében honos fajok és természetű növények is. Olyan nevekről van szó, mint a bajuszfű, bokrétafa, bordamag, daravirág, dudafürt, ebír, ecsetpázsit („etsetpázsit”), ezüstfa, fogasír, foszlár, galaj, gázló, gérbics („gérbitz”), gombornyő, gólyahír, gubóvirág, gurgolya („gurgulya”), hízóka, homokhúr, iringó, iszaprojt, kantusfű, kígyószisz, korpafű, kosbor, lepkeszeg, libatop („libatopp”), madárhúr, magiszák, magcsákó, mármorka, mizsót, mocsárhúr („motsárhúr”), müge, nyakperecfű („nyakperez”), olocsán („olotsán”), ökörszem („ökörszemfű”), pajzstok, poloskamag („palaczkamag”), pozdor, pozsga, rézvirág, szádor, szümcső („szümtső”), tarsóka, torzon, csészepörc („tsészepörcz”), csibehúr („tsibehúr”), csikorka („tsikorka”), csillagvirág („tsilla”), csillaghúr („tsillaghúr”), csukóka („tsukóka”), csül-leng („tsülleng”), cincor („tzintzór”), cicó („tzitzó”), zsombor, vérfű („vérfő”) és vértő.

Az ebben a listában azonban mint saját névalkotást megjelöltek több olyan nevet amely bizonyosan korábbi, például a kosbor már, PÁPAI PÁRIZ FERENC szótárában és FÖLDI (1793: 54) munkájában is szerepelt.

De, hogy nemcsak a növénynevek terén alkottak maradandót, annak igazolására talán elég a szintén általuk kiötlött „zuzmó” szavunkat megemlíteni.

A Fűvész Könyv fogadtatása

A Fűvész Könyv növénytani jelentőségének megítélése igen változatos. A legtöbb botanikus bíráló nem hagyta szó nélkül rendszertani és florisztikai értelemben vett hiányosságait. GOMBOCZ (1936: 376.) szerint például „*Mint tervezett magyar flórának súlyos hiányossága a Fűvészkönyvnek a lelőhelyek teljes hiánya; még azt sem jelzik, melyik növény fordul elő vadon, melyik található csak kertben természetve.*” JUHÁSZ-NAGY (1987: 164.) viszont rámutatott, hogy a lelőhelyek megadásának igénye másutt is csak évtizedekkel később jelentkezett. Az alól a többek által hangoztatott „vád” alól is felmenti őket, hogy nem tudták a teljes flórát számba venni, hiszen ez utánuk több mint egy évszázaddal (1925-ben) sikerült csak JÁVORKA SÁNDORNAK. Ugyanakkor talán túlzásnak tűnhetnek THAISZ LAJOS (1907: 92.) sorai: „*Annyira jó a kulcs, hogy egy 100 esztendő könyv ósdiságát betudva, még ma is használható és pedig némi tekintetben nagyobb előnnyel, mint némely újabb növényhatározónk.*” Véleményem szerint szintén túlzó SZINNYEI (2000) megállapítása DIÓSZEGIÉRŐL: „*A magyar fűvésztudomány terén úgyszólván minden kezdemény az ő nevével van kapcsolatban.*”

A megfelelő növénynevek megalkotását a tudományosság által megkövetelt következetességgel és ugyanakkor igen jó nyelvérzékkel végezték el. Munkájuk során mindig szigorú következetességgel tartották magukat Földi 4. regulájához, azaz ahhoz az alapelvhez, hogy a tudományos („latin”) nevekhez hasonlóan minden növényfajnak két neve legyen, az egyik a nemzetséget jelöli, a másik pedig a fajt. Ugyanakkor azt is célul tűzték ki, hogy egy növényt csak egy név jelöljön és egy név csak egy növényre vonatkozzon. Ennek köszönhetően a korábban hozott példák esetében: a *Typha*-nak az általuk ismert népi nevei: a kákabot, a nádbotikó, a buzogány sás és a gyékény közül az utóbbit választották. A *Scirpus* neveként a kákát találjuk művükben, a *Cicuta* esetében a méregbürök és a csomorika nevek közül az utóbbira esett a választásuk, a *Ranunculus sceleratus* pedig a torzsika szironták nevet kapta tőlük. A négy említett növény közül az első háromnak a népi nevek közül Diószegiék által kiválasztott neve máig is használatos, az utolsónak nemzetségneve ugyan nem vert gyökeret szaknyelvünkben, de faji jelzőjét már a Fűvész Könyvben is olvashatjuk.

Ennek az előbb említett módszeres következetességnek köszönhetően azonban olyan kritikákat is kaptak, mint a CSAPODI (1907: 98.) által megfogalmazott észrevétel „*Még a dinnye sem dinnye nekik, hanem görögdinnye tök (Cucurbita citrullus), meg sárgadinnye ugorka (Cucumis melo).*” Ugyancsak CSAPODI (1907: 99.) – érdemeik többszöri elismerése mellett – szemükre vetette az olyan újonnan alkotott elnevezéseket mint a nőszírom, baltatzím, patkótzím, küllőrojt, csalmatok, gyöngyhím, hímboj, szirmanyúlt, tűrtszirom, redőszírom, tsővirits, villahím, mondván „*A magyar természettel homlokegyenest ellenkezik az az aprólékosság, mely a porzók, szirmok és függelékes virágrészek szerint*

nevezné el a növényeket.” Kritikáját jelentősen tompítja a tény, hogy a példaként most felsorolt nevek közül az első négy ma általánosan használt. KARDOS ALBERT (1909: 207.) szerint „*Gyöngéiket, fogatkozásait igazán feledteti sok-sok érdemük, a tiszta magyar stílus, a kifogástalan terminológia, a régi és népies elnevezésekből helyes érzékkel kiválasztott száz meg száz nemi név, a régi és népi nyelv útmutatásai szerint igaz magyar szellemben alkotott nagyszámú jó szó.*”

A Fűvész Könyvet azonban nemcsak a hazai növénytan művelőinek körében váltott ki ellentmondásos fogadtatást, hanem DIÓSZEGINEK az egyházon belül is támadásokkal kellett szembenéznie (BARCSA 1907: 86.). Sokan a lelkeszi hivatással össze nem egyeztethetőnek vélték a fűvészetet. Tették mindezt annak ellenére, hogy második lapján ott áll a Máté evangéliumából származó bibliai idézet: „*Nézzétek a' mezei virágokat. – Pompásabbak azok Salamonnál.*” DIÓSZEGI védekezésre kényszerült: 1808-ban pedig egy 17 példabeszédből álló gyűjteményt adott ki „*Erkölcsei tanítások prédikációkban*” címmel, melynek előszavában leírta, hogy „*valamint nem szégyenlem a Krisztusnak evangyéliomát, úgy nem szégyenlem a természettel való esmerkedést is*” hozzátéve: a fűvészzel rajta kívül MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTEREN – az első magyar nyelvű természettudományos mű íróján – kezdve több református prédikátor foglalkozott. Részt vett a református énekeskönyv 19. század elejei megújításában is.

A Fűvész Könyv nem váltotta be szerzőinek hozzá fűzött reményeit: eladatlan példányai a parókia pincéjében nyirkosodtak. DIÓSZEGI csalódását nem leplezve magában és nem olvasóközönségében kereste a hibát és elállt a javított kiadás tervétől. Viszont 1813-ban kiadta az Orvosi Fűvész Könyvet, abban a reményben, hogy azzal népének nagyobb segítségére lehet. DIÓSZEGINEK akadtak rosszakarói akik azt mondták, hogy könyvei a szegény népet káros kuruzslásra buzdítják. Ezt az – egyesek szemében valóságos szentégtörésnek tűnő – tény is alátámasztani látszott, hogy találtak olyan imádságos könyveket, melyeknek lapjaira az Orvosi Fűvész Könyvből jegyzeteket készítettek.

GOMBOCZ (1911) szerint „*a Fűvészkönyvet kora nem értette meg és nem méltányolta, a kormány mégis elismerte értékét és a helytartótanács „collaudatorium decretum”-mal is kitüntette szerzőit*” amelyben kiemelték „*a szerzőknek a hazai nyelv művelése körül szerzett érdemeit*”. Ennek történetét érdemes felelevenítenünk, különösen mert abban szerepet játszott a korabeli Magyarország vezető – és azóta is felülmúlhatatlan – botanikusa: KITAIBEL PÁL is.

A budai királyi Helytartótanács 1809 decemberében a pesti egyetemi magisztrátustól részletes véleményt kért a Fűvész Könyvről. Az egyetem KITAIBELT bízta meg a bírálat elkészítésével, aki ennek nyomán több ívre terjedő részletes jelentést írt, amely sajnos elveszett. A Helytartótanács felszólítására ANDREAS PFISTERER protomedicus (az akkori országos főorvos) is csatolta véleményét KITAIBEL bírálatához. GOMBOCZ (1911: 186.) által idézett részlet alapján PFISTERER is a magyar botanikai szaknyelv megalkotásában látta DIÓSZEGIEK fő érdemét.

Azt, hogy KITAIBEL jó véleménnyel volt a műről és építő jellegű kritikával élhetett több körülmény is bizonyítja.

1.) KITAIBEL a Fűvész Könyvből neki küldött tiszteletpéldányt hálás hangú és udvarias, latin nyelvű levélben köszönte meg DIÓSZEGINEK (KIMNACH 1903). A levél magyar fordítását – ERNYEY JÓZSEFTŐL – RAPAICS (1928: 100.) közölte teljes terjedelmében. KITAIBEL a könyvet „*kitűnő botanikai mű*”-nek nevezte, majd hozzátette „*e számomra*

igen becses ajándékot, amelyért Önöket, érdemdús Uraim, örök hálám illeti, egyrészt, mert engem figyelmükkel kitüntettek, másrészt, hogy ezen éppoly nehéz, mint hasznos művet megírták. Ez nekem latinul megírandó művem: Flora Hungariae számára biztos vezérül fog szolgálni, mert a népies magyar nevek gyűjtésében magam is fáradoztam, de eddig sajnos kevés sikerrel.”

2.) Mivel PFISTERER azt kérte (GOMBOCZ 1911: 186.), hogy KITAIBELnek a könyvről írt jelentését küldjék meg felhasználás céljára a szerzőknek bizonyos, hogy úgy ítélte meg, hogy az abban foglaltak a könyv szerzői számára hasznosak, tanulságosak lehetnek.

3.) Joggal hihetjük hogy a Helytartótanács nem adományozott volna a szerzőknek kitüntetést, ha a hivatalos bírálatot végző és nagy tekintélyű KITAIBEL véleménye elmarasztaló lett volna. Annál inkább valószínű, hogy a Helytartótanács a kitüntetés odaítélésének indoklásában is KITAIBEL véleményét követte.

4.) KITAIBEL és DIÓSZEGI később is levelezésben álltak és DIÓSZEGI növényeket (*Bulbocodium vernum*, *Atriplex hastatum* és *Prunus padus*) is küldött KITAIBELnek (JÁVORKA 1926: 432.)

Diószegi és Kitaibel

Kapcsolatuk kezdetét pontosan nem ismerjük. A kálvinista lelkészjelölt DIÓSZEGI természetesen „mit sem kereshetett” a pesti egyetem katolikus hittudományi karán (RAPAICS 1928: 99.), egyetemi tanulmányait Göttingában folytatta, így ismeretségük nem eredhet a pesti egyetemről. FÖLDI és KITAIBEL személyes ismeretségének nyomtatásban megjelent nyomáról nincs tudomásunk, de az – mint PRISZTER (1997: 223.) kiderítette – igen valószínűnek vehető. A KITAIBELnél két évvel idősebb FÖLDI anyagi helyzete miatt elég későn, 1784 és 1788 között lett a pesti egyetem orvosi karának hallgatója, ahol többek között WINTERL előadásait is hallgatta. Éppen abban az évben mikor FÖLDI Pestre került, mint negyedéves orvostanhallgatót nevezték ki KITAIBELT WINTERL adjunktusának. Az egyetem korabeli kis létszáma és KITAIBELnek már hallgatóként kiérdemelt oktatói státusára tekintettel szinte elképzelhetetlen, hogy FÖLDI és KITAIBEL egymást személyesen ne ismerték volna. KITAIBEL 1796-os mármarosai útja során meglátogatta Debrecent és környékét, de útinaplóban nincs említés sem FÖLDIRŐL, sem pedig DIÓSZEGIRŐL. 1802-ben viszont nagy horvátországi útjának végén egy néhány soros, az út eseményeibe nem illeszkedő – és emiatt a GOMBOCZ által összeállított Diaria-ba be sem került – megjegyzést vetett papírra, melyet az útinapló másolatában PRISZTER (1997: 234.) fedezett fel. „*Samuel Diószegi, Prediger in Böszörmény, Mitarbeiter dr. Földi, besitzt die ungarische botanische Terminologie, oder weiss sie doch zu verschaffen.*” azaz *Diószegi Sámuel böszörményi prédikátor, dr. Földi munkatársa, birtokában van a botanika magyar terminológiájának, vagy azt meg fogja tudni alkotni.* Ez a valószínűleg csak a saját maga számára rögzített emlékeztető egyrészt azt sugallja, hogy KITAIBEL FÖLDIT személyesen ismerhette, a Debrecenbe csak 1803-ban került DIÓSZEGIT pedig akkoriban még nem.

KITAIBELnek az a pár soros feljegyzése igen értékes dokumentum más szempontok alapján is. Egyrészt, DIÓSZEGIT FÖLDI munkatársának nevezi, ami közvetlenül utal arra a

tényre, hogy a később megjelent Fűvész Könyv megszületésében FÖLDINEK igen komoly szerepe volt, bár abban korai halála miatt szerző nem lett. Másrészt e feljegyzésben nincsen szó a Fűvész Könyv másik szerzőjéről FAZEKAS MIHÁLYRÓL, ami alátámasztani látszik a későbbi magyar botanikusok azon sejtését, hogy a mű megalkotásán az első szerző fáradozott többet. Harmadrészt pedig éppen a feljegyzésnek az a tulajdonsága, hogy a horvátországi útinaplóban, látszólag a tárgyhoz nem kapcsolódóan szerepel, mutatja, hogy KITAIBEL a feljegyzés lényegi tartalmát, a magyar növénytan terminológia megalkotását milyen fontosnak ítélte.

DIÓSZEGI az Orvosi Fűvészkönyv megjelenése előtt két héttel és halála előtt hat héttel írt levelében búcsúzott el KITAIBELTŐL. A levél latin nyelvű szövege JÁVORKA (1935: 79–80.), magyar fordítása RAPAICS (1928: 101.) művében jelent meg. „*Már régóta beteg vagyok, jóformán minden erőmtől megfosztva. Ez az oka, hogy olyan sok levélbeli tartozásomat nem róhattam le. Ma kaptam egy barátomtól a hadházi erdőből egy cserjeágat. Meghatározás végett küldöm neked. Azt hiszem szilvaféle, de nem tudtam Willdenow fajjaival egybevetni. Éljen boldogul és halálom után tarts meg emlékedben, emlékezz meg arról az őszinte nagyrabecsülésemről és véleményemről, amellyel reád mindig tekintett*

Diószegi Sámuel

utóirat: Gyakorlati növénytanom már két hét múlva elhagyja a sajtót. Első része, melyet honfitársaim olyan hidegen fogadtak, még nem érett odáig, hogy pótlékot érdemelne. Ez az oka, hogy a pótlást illetően szándékomat megváltoztattam.”

* * *

A Fűvész Könyvre és szerzőire nemcsak a magyar nyelvű növénytan és tudományosság érdekében tett szolgálatuk alapján lehet hálával és kegyelettel gondolnunk, hanem mint szépirodalmi alkotásra is. Mint arra JUHÁSZ-NAGY PÁL (1987: 165.) a figyelmet felhívta irodalmunk számos alakja a Fűvész Könyvet irodalmi alkotásként kedvelte, szerette: „*Aranytól Jókain át Szabó Magdáig – a fűvészkönyvért mint nagyszerű olvasmányért rajongtak*”.

IRODALOM – REFERENCES

- BALKÁNYI K. 1905: Fazekas Mihály mint természetvizsgáló. *Természettudományi Közlöny* 33: 649–658.
- BARCSA J. 1907: Emlékezés Diószegi Sámuelről. *Növénytan Közlemények* 6(3): 77–90.
- BENKÓ J. 1780: *Nomenclatura Botanica. Nomina Vegetabilium*. In: MOLNÁR K. J.: *Phytologicon*. Budae.
- BENKÓ J. 1783: Fűszéres bővebb nevezeti. In: MOLNÁR K. J.: *Magyar Könyvház* I/1: 319–432., I/2: 407–432.
- CSAPODI I. 1907: Diószegi mint nyelvész. *Növénytan Közlemények* 6(3): 96–99.
- CSATHÓ A. I., BALOGH L. 2008: Néhány magyar növénynév-javaslat. (A 200 éves Magyar Fűvész Könyv emlékére). Some suggestions for Hungarian plant names. *Kitaibelia* 13(1): 154.
- CSÚRÓS F. 1907: A debreceni fűvészkönyv és írói. A Debreceni Református Főgimnázium Értesítője 1906/1907, pp.: 3–45.
- DIÓSZEGI S., FAZEKAS M. 1807: *Magyar fűvész könyv melly a két magyar hazában található növényeknek megismerésére vezet a Linné alkotmánya szerint*. Készült, és nyomtatódott Debreczenben. Nyomtatva CSÁTHY GYÖRGY. XVI + 608 pp. (Reprint kiadás: Műzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, 1988.)
- FÖLDI J. 1793: *Rövid kritika és rajzolat a magyar fűvésztudományról*. A Magyar Hirmondó Íróinak költségével, Bétsben, 60 pp.
- GOMBOCZ E. 1911: A „Magyar Fűvészkönyv” történetéhez. *Bot. Közlem.* 10: 185–186.
- GOMBOCZ E. 1936: *A magyar botanika története – A magyar flóra kutatói*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 636 pp.

- HEGEDŰS G. 1992: Fazekas Mihály (1766-1828), Csokonai Vitéz Mihály (1773–1805). In: *A magyar irodalom arcképcsarnoka I.* Trezor Kiadó, Budapest, pp. 137–139., 156–159.
- JÁVORKA S. 1926: Kitaibel herbáriuma. Herbarium Kitaibelianum. I. *Annales Musei Nat. Hungarici* 24: 428–584.
- JÁVORKA S. 1935: Kitaibel herbáriuma. Herbarium Kitaibelianum. IV. *Annales Musei Nat. Hungarici* 29: 55–102.
- JUHÁSZ-NAGY P. 1987: Scientia amabilis. (Múlt – Jelen – Jövő). *Természet Világa* 118(5): 163–168.
- JULOW V. 1975: Bepillantás a Magyar Fűvészkönyv műhelyébe. In: *Árkádia körül.* Szépirodalmi Kiadó, Budapest, pp. 251–276.
- JULOW V. 1982: *Fazekas Mihály.* 2. kiadás. Magvető, Budapest.
- KARDOS A. 1909: A „*Debreceni Fűvészkönyv*” nyelve. Emlékkönyv a Csokonai-kör három irodalmi ünnepéről, Debrecen, pp. 191–208.
- KIMNACH Ö. 1903: Kitaibel Pál Diószegi Sámuelhez. *Irodalomtörténeti Közlemények* 13: 91–92.
- NAGY S. 1976: Földi János hadházi éve. (Adalékok életrajzához és hajdúkerületi orvosi működéséhez.) A debreceni Déry Múzeum Évkönyve 1975, pp. 647–674.
- PRISZTER SZ. 1990: A magyar növényszervtani terminológia kialakulása. *Bot. Közlem.* 77(1–2): 79–85.
- PRISZTER SZ. 1997: Földi János, a hajdúsági flóra első kutatója. *Kitaibelia* 2(2): 233–239.
- SZINNYEI J. 2000: *Magyar írók élete és munkái.* Arcanum, Budapest.
- RAPAICS R. 1928: Kitaibel és Diószegi. *Természettudományi Közöny* 60: 96–101.
- THAISZ L. 1907: A „Magyar Fűvész Könyv” botanikai méltatása. *Növénytani Közlemények* 6(3): 91–95.
- WOHLNÉ NAGY Á. 2001: Diószegi Sámuel – Fazekas Mihály: Magyar Fűvész Könyv a' Linné Alkotmánya szerént. (Debrecen, 1807). In: *Magyar könyvek – magyar századok.* (szerk.: KOLLEGA-TARSOLY I.). Tarsoly Kiadó, Budapest, pp. 189–193.

FOR THE 200th ANNIVERSARY OF THE PUBLICATION
OF THE FIRST HUNGARIAN FLORA IN THE LINNEAN SYSTEM

A. Molnár V.

University of Debrecen, Faculty of Sciences, Department of Botany
Debrecen P. O. Box: 14. H-4010 Hungary
e-mail: amolnarv@puma.unideb.hu

Accepted: 28 December 2007

Keywords: Hungarian botanical terminology, History of Hungarian Botany, JÁNOS FÖLDI, SÁMUEL DIÓSZEGI, MIHÁLY FAZEKAS

The paper briefly summarises the available information on the „Hungarian Botanist’s Book” (*Magyar Fűvész Könyv*) – the pioneer in Hungarian botanical terminology and nomenclature by SÁMUEL DIÓSZEGI and MIHÁLY FAZEKAS – on the occasion of the 200th anniversary of its publication. Here, the attention is driven to the importance in the creation of the work to the brother-in-law and master of the authors, JÁNOS FÖLDI medical doctor. In fact, DIÓSZEGI and FAZEKAS undertook to write the work due to the early decease of FÖLDI, whose manuscript – in contrast to the opinion of NAGY (1976) – was used by the authors. The Hungarian botanical public was not informed on two important issues in connection with the creation of the „Hungarian Botanist’s Book”, which was unravelled by the historian of literature JULOW (1975). He found two writings at the Debrecen University of Reformed Theology without the indication of authorship and publisher, but these could probably be linked to DIÓSZEGI and FAZEKAS, and in the writings, they published Hungarian generic names generated by that time for the consideration of professional audience.